

DOI: 10.31388/2519-884X-2023-47-176-189

УДК [657.6+332.3]:631.95

Сахно Л. А.

к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування
Таврійський державний агротехнологічний університет імені
Дмитра Моторного
liudmyla.sakhno@tsatu.edu.ua

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ОБЛІКОВУ ПОЛІТИКУ І АУДИТ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Анотація. Досліджено актуальні проблеми еколого-економічної оцінки якості ґрунтів в аграрних підприємствах, що є пріоритетною умовою підвищення ефективності землекористування.

Висвітлено сучасні реалії та особливості екологічної ситуації, спричиненої військовими діями, щодо земельних ресурсів України.

Розглянуто організаційні основи обліку і аудиту з врахуванням екологічної складової на підвалинах конкретного аналізу усіх чинників для удосконалення економічної оцінки земель сільськогосподарського призначення в умовах війни.

Вивчено проблемні питання, що потребують дослідження для вдосконалення облікової політики підприємства (методичну та технічну складові) в частині земельних ресурсів та їх еколого-економічного стану.

Розкрито алгоритм дій щодо оцінки шкоди завданої земельним ресурсам під час ведення бойових дій і підготовки аграріями доказів для їх належного відшкодування.

Ключові слова: екологічний аудит, облік, земельні ресурси, еколого-економічна оцінка, облікова політика, військовий стан.

JEL Classification: M41, M42, Q15, Q56

Liudmyla Sakhno

Ph.D., Associate Professor of Finance, Accounting and Taxation Department
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University
liudmyla.sakhno@tsatu.edu.ua

ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC FACTORS AND THEIR INFLUENCE ON THE ACCOUNTING POLICY AND AUDIT OF LAND RESOURCES

Summary. The war has had a global impact on the state of land resources in Ukraine. Taking into account the ecological quality of soils in the assessment of agricultural land is a prerequisite for identifying priority measures to improve the efficiency of land use on an ecological basis.

The organisation of accounting and audit of ecological and economic assessment of agricultural land in the context of war is currently an underdeveloped and unimproved area of activity that requires immediate resolution.

One of the priority and most difficult tasks is to restore agricultural land after hostilities and to transition agricultural enterprises to the path of environmentally friendly development.

Paying due attention to the formation of an enterprise's accounting policy, namely its methodological and technical components, in terms of land resources with the systematisation of their elements, ensures the availability of a complete and reliable information array of data for making timely management decisions under martial law.

The organisation of a proper accounting system taking into account environmental components and the conduct of an audit with subsequent disclosure of environmental performance indicators in the financial statements will help to resolve a number of issues related to land resources.

As a result of the environmental audit, the company receives reliable information on the use of land plots, their environmental and economic condition, environmental feasibility and efficiency of business entities, improvement of environmental characteristics of products, recommendations on the development of a system of preventive measures aimed at complying with applicable laws, reducing financial risks, and improving the environmental management system.

Key words: environmental audit, accounting, land resources, ecological and economic assessment, accounting policy, military status.

Постановка проблеми. В умовах війни склалася вкрай напружена соціально-економічна й екологічна ситуація у різних галузях економіки України. Як наслідок – зменшення та погіршення стану природних екосистем, хімічне та промислове забруднення, замінування територій, нищівна шкода для біорізноманіття. Збитки українському доквіллю від війни перевищили \$38 млрд. гривен і ця сума ще збільшиться, адже наразі фахівці не мають доступу до окупованих територій та прифронтової зони. Фактично нові виклики віддзеркалюються на вже існуючі проблеми: сільськогосподарське виробництво мало екстенсивний характер, що призводило до великих загальних витрат ресурсів та високої собівартості продукції на фоні погіршення екологічного стану навколишнього середовища.

Існуючі теоретичні та методичні підходи стосовно оцінки земель сільськогосподарського призначення не враховують показники її екологічної якості. Врахування екологічної якості ґрунтів в оцінці сільськогосподарських земель є необхідною умовою для визначення пріоритетних заходів щодо підвищення ефективності землекористування на екологічних засадах. А ведення обліку та аудиту еколого-економічної оцінки земель сільськогосподарського призначення в умовах війни є на сьогодні нерозвинутою та невдосконаленою сферою діяльності. Тому дослідження в цій галузі дасть змогу виявити і зрозуміти її наявні проблеми та перспективи щодо вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми еколого-економічного стану земельних ресурсів та їх обліку, оцінки і аудиту в Україні, дослідженні в роботах Костантино Ф., Ди Гравио Г., Тронси М. [1], Кинг С., Вардон М., Грэнтэм Х. С. [2], Нгуен Т. Д. [3], Эрнхарт Д., Леонард Дж. М. [4], Мэри Эванс, Лиронг Лю, Сара Стаффорд [5], Замула І.В. [6], Голуб Н. О. [7],

Нечипорук О. М. [8], Сахно Л. А. [9, 10], Швиданенко Г. О. [11], Криворучкіна О. В. [11], Матукова Д. Г. [11] та інших.

Однак, на наш погляд, проблема врахування екологічної якості ґрунтів в оцінці сільськогосподарських земель розглянута недостатньо, особливо в частині дослідження впливу забруднення та його врахування в еколого-економічній оцінці земель на територіях де велись бойові дії.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є еколого-економічний стан земельних ресурсів територій де велись активні бойові дії. Розробка теоретико-методичних основ врахування екологічної якості ґрунтів в оцінці, обліку та аудиту земель України під час війни.

Виклад основного матеріалу. Однією з передумов активізації інвестиційної діяльності, підвищення ефективності податкової системи в Україні на сучасному етапі є створення дійових механізмів визнання і захисту державою речових прав на нерухоме майно.

Виходячи з визначення поняття «нерухомість» як земельної ділянки із нерозривно пов'язаними з нею поліпшеними, інформаційною основою для відповідної реєстраційної системи мають бути дані державного земельного кадастру, а саме: відомості про місце розташування ділянок, їхні межі, кадастрова нумерація, відомості про характеристики земельних ділянок тощо.

Таким чином, у період становлення системи реєстрації прав на нерухоме майно в Україні, набувають особливої актуальності питання запровадження ефективного і точного обліку та аудиту геопросторових параметрів земельних ділянок, за допомогою яких розмежовуються права власників нерухомого майна, а також пов'язані з ними обмеження та характеристики землекористування (ефективне чи неефективне), що має вираження у якісному стані закріпленої за землекористувачем ділянки [11].

Вирішальним принципом оцінки дієвості та результативності механізмів управління земельними ресурсами в ринкових умовах є, з одного боку, екологічно-раціональне та безпечно високоефективне використання землі в інтересах суспільства, а з другого – захист ґрунтів від деградації, виснаження та

забруднення і збереження відтворювального та асиміляційного потенціалу земельних ресурсів. Цей принцип зумовлює необхідність застосування подвійного, а саме: еколого-економічного критерію при визначенні оптимальних варіантів, напрямів і способів землекористання й охорони земель [1, 2].

З метою досягнення екологічної рівноваги, усунення диспропорцій між можливостями агроландшафтів і потребою економіки, оцінки кінцевих результатів та екологічних наслідків землекористування розроблено нормативи економіки ґрунтозахисного землеробства. Вони містять показники повної прямої річної шкоди (втрат ґрунту) від водної та вітрової ерозії, нормативи недобору врожаю на еродованих ґрунтах; нормативи економічного й еколого-економічного ефекту від здійснення протиерозійних заходів та їх комплексу; нормативи поопераційних і поресурсних витрат за ґрунтозахисної технології протиерозійного обробітку ґрунту [3, 5].

На базі цих нормативів розраховано економічний ефект від протиерозійних заходів по природних зонах і України в цілому. Розрахунки свідчать, що найдешевшими і швидкоокупними є ресурсозберігаючі протиерозійні агротехнічні заходи; більш капіталоемні – запровадження культурних пасовищ на схилах, зведення складних гідротехнічних споруд і полезахисні лісосмуги [8].

Незважаючи на високу економічну ефективність протиерозійних заходів, в останні роки за відсутності державних коштів та введення військового стану в Україні обсяги їх впровадження скоротилися (а по окремих з них – навіть припинилися). Так, по Україні в 2021-2022 роках порівняно із середніми показниками за 2010-2020 роки застосування протиерозійних агротехнічних заходів зменшилося в 5 разів, посадка лісосмуг – у 4 рази. Не проводилися протиерозійні культуротехнічні та гідротехнічні роботи, рекультивація порушених земель. Якщо взяти до уваги різке скорочення норм внесення органічних (з 11 до 2,5 т/га, тобто в 4,4 рази) і мінеральних добрив (з 170 до 25 кг діючої речовини на 1 га, або в 6,8 рази), відсутність вапнування та гіпсування

ґрунтів, то проблеми охорони земель і відтворення родючості ґрунтів у країні досить загострилися і призвели до екологічної кризи в агроландшафтах.

За останнє десятиліття реалізація заходів щодо підвищення родючості ґрунтів значно погіршилася. В 2021 році на 1 га посівної площі було внесено 4,3 тони органічних добрив проти 8,1 тон у 2011-му, також значно зменшилося внесення мінеральних добрив. На охорону і раціональне використання земельних ресурсів з державного бюджету виділяються мізерні кошти, але і вони використовуються незадовільно.

У видатках державного бюджету практично відсутні кошти на охорону і раціональне використання земельних ресурсів, хоча для цього існують реальні умови у вигляді плати за землю, питома вага якої становить 2,8-3,6% усіх доходів бюджету. Зібрана плата за землю „губиться” в бюджеті, використовується неефективно і не за цільовим призначенням. Земля як національне надбання і найбільш цінний капітал у країні не має захисної індульгенції, найважливіший матеріально-сировинний ресурс України не має ніяких пріоритетів щодо державної захищеності [13].

Звісна річ всі ці процеси призупинились в зв'язку з військовою агресією росії та з'явивсь нові виклики. Так в Україні станом на 05.01.2023 року потенційно небезпечні території, де відбувались або проходять бойові дії становлять 13,6 млн. га землі, заміновано 4,8 млн га сільськогосподарських угідь. Це поля, без урахування Чорнобиля, річок, боліт та озер. Від \$5 млрд приблизна сума, яка наразі необхідна для розмінування, за оцінкою Feodal.online 70,4 тис. га деокупованої території обстежено та очищено службами ДСНС переважно в Київській та Чернігівській областях [12].

Все це матиме наступні наслідки для земельного фонду України:

- Забруднення ґрунту, повітря та ґрунтових вод нафтопродуктами і важкими металами може призвести до того, що деякий час на цих територіях не можна буде нічого вирощувати;

- Утворення вирв, ущільнення ґрунтів, знищення рослинності і загибель ґрунтової фауни внаслідок вибухових хвиль та руху військової техніки;
- Забруднення навколишнього середовища внаслідок влучання в промислові чи хімічні об'єкти;
- Україна попередньо стане першою країною у світі по замінованих територіях, кількості жертв від мін та ВНП за прогнозами Landmine Monitor;
- Тривалий та дороговартісний процес гуманітарного розмінування територій [13].

Все вищезазначене має вагомий вплив на подальше функціонування аграрних підприємств, а саме тому слід максимально адаптувати організацію облікових процесів та аудиту еколого-економічного стану земельних ресурсів для отримання оперативної управлінської інформації в умовах сьогодення.

Вважаємо, що побудова облікової політики з врахуванням запропонованих нижче елементів методичної та технічної складових забезпечить побудову ефективної інформаційної системи для прийняття якісних та дієвих управлінських рішень, створить передумови для розробки єдиної методики відображення господарських операцій з земельними ресурсами відповідно до основних методологічних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Облікова політика підприємства (методична складова) щодо земельних ресурсів та їх еколого-економічного стану повинна містити інформацію стосовно:

- облікова одиниця і критерії віднесення земельних ресурсів до нерухомості;
- кадастрова оцінка землі при надходженні;
- типізація (класифікація) земельних ресурсів;
- переоцінка земельних ресурсів;
- оцінка земельних ресурсів в складі інвестиційної нерухомості на дату формування балансу;

- класифікація і терміни корисної експлуатації капітальних витрат на поліпшення земель;
- метод амортизації і визначення ліквідаційної вартості капітальних витрат на заходи щодо поліпшення земель;
- оцінка права користування земельною ділянкою.

Технічна складова облікової політики підприємства щодо земельних ресурсів та їх еколого-економічного стану:

- проведення інвентаризації та аудиту земельних ресурсів;
- діджиталізація облікової інформації;
- аналітичний облік земельних ресурсів;
- номенклатура статей капітальних витрат на поліпшення земель;
- форми розроблених первинних документів і внутрішньої управлінської звітності стосовно обліку земельних ресурсів;
- збереження та захист інформації.

Оцінка і облік земель сільськогосподарського призначення можуть бути більш точними і мати більш ефективний характер, якщо враховувати такі фактори як ґрунтове обстеження, розроблення картограм агровиробничих груп ґрунтів, бонітування ґрунтів та економічну оцінку земель при веденні реєстру прав на нерухоме майно та їх обмежень, яким займається Держгеокадастр на місцях і, в цілому, Державний земельний кадастр.

Також доцільним є введення до робочого плану рахунку підприємства нового субрахунку 911 «Витрати, пов'язані з екологічною діяльністю» рахунку 91 «Загальновиробничі витрати» 9-го класу «Витрати діяльності», який дасть змогу більш чіткого регламентування витрат підприємства щодо відновлення та підтримання виробництва, як сільськогосподарської продукції, так і продукції в цілому, що відповідно буде забезпечене через застосування екологозберігаючих технологій.

Запропонована оптимізаційна модель облікової політики земельних ресурсів підприємства дозволить вибудувати єдину систему обліково-аналітичного відображення земельних ресурсів, виконання якої повністю

задовільнить управлінський персонал інформацією стосовно питань їх оцінки, наявності, руху та дозволить здійснювати своєчасний контроль за їх ефективним використанням.

Слід зазначити, що в наш час кожне аграрне підприємство бажає забезпечити свою діяльність та власне виробництво продукції екологічним аудитом, який у свою чергу спрямований на підвищення екологічної обґрунтованості та ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Екологічний аудит проводиться з метою забезпечення додержання законодавства про охорону навколишнього природного середовища в процесі господарської та іншої діяльності [15].

У багатьох випадках ведення господарської діяльності з врахуванням вимог чинного законодавства супроводжується оформленням документів: розробка ОВНС (Оцінка впливу на навколишнє природне середовище); дозвіл на викиди в атмосферу (Стаціонарними джерелами); висновок санітарно-епідеміологічної експертизи; ідентифікація об'єкта підвищеної небезпеки; дозвіл на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки; консультування щодо порядку навчання з питань охорони праці; дозвіл на роботи підвищеної небезпеки; атестація робочих місць за умовами праці [14].

Та все ж більшість керівників розуміють що окрім дозвільних екологічних документів, вони більше зацікавлені в безпосередньому проведенню аудиту який полягає в:

1. Отримані юридичної консультації з питань екологічного аудиту, а також об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з питань вимог законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту.

2. Юридична та екологічна допомога у встановленні характеристик фактичного стану об'єкта екологічного аудиту, включаючи оцінку ефективності та достатності його природоохоронної діяльності, систем екологічного

управління, стану природоохоронного обладнання та споруд, зокрема, час установа, амортизація, придатність; відомості про сплату екологічних зборів і платежів, оцінка впливу екологічних наслідків діяльності підприємства на земельні ділянки, встановлення відповідності вимогам діючого земельного законодавства, збитки, заподіяні навколишньому природному середовищу, стан статистичної та іншої звітності з охорони навколишнього природного середовища на предмет відповідності її фактичним екологічним показникам;

3. Підготовка висновку екологічного аудиту у разі виявлення невідповідностей екологічних характеристик об'єкта екологічного аудиту вимогам законодавчих актів та інших нормативних документів;

4. Підготовка Звіту про екологічний аудит з рекомендаціями щодо заходів, які необхідно вжити для усунення виявлених невідповідностей;

5. Усунення виявлених екологічних недоліків шляхом оформлення дозвільної документації, виконання нормативно-екологічних документів та інших способів та прийомів за допомогою яких екологічний аудит на підприємстві спрямує підвищення екологічної обґрунтованості та ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Отже за результатами екологічного аудиту підприємство отримує достовірну інформацію щодо використання земельних ділянок, їх еколого-економічного стану, екологічної обґрунтованості і ефективності діяльності суб'єктів господарювання, поліпшення екологічних характеристик продукції, рекомендації стосовно розробки системи попереджувальних заходів, спрямованих на дотримання норм чинного законодавства, зниження фінансових ризиків, удосконалення системи екологічного управління.

Військові дії на території нашої держави змушують аграріїв оперативно та своєчасно реагувати на всі непередбачувані зміни, які відбуваються із земельними ресурсами. Це не простий шлях, який вони змушені пройти, щоб відновити свою діяльність і починається він з органів місцевого самоврядування, від дій яких залежить формування вихідних даних для оцінки завданої шкоди. Саме останні отримали відкритий доступ до Реєстру пошкодженого та знищеного

майна, а також мають право за запитом до обласної адміністрації отримувати інформацію про заподіяну екологічну шкоду ґрунтам.

Для визначення збитків Кабінетом Міністрів України створено Комісію з проведення аудиту збитків, тож органи місцевого самоврядування зобов'язані взяти участь у її роботі, а також надавати усю інформацію, необхідну для виконання покладених на комісію завдань [19].

Важливо зауважити, що на визначення розміру збитків впливає вартість витрат на відновлення територій, що зазнали погіршень внаслідок воєнної агресії. До прикладу, вартість неотриманого врожаю та забруднення земель на 1 га може оцінюватися у 30 тис. грн, а витрати на відновлення можуть становити 150 тис. грн. Результати оцінки шкоди земельним ресурсам фіксуються виконавчими комітетами сільських, селищних та міських рад в Актах оцінки збитків відповідно до Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації [16].

Розмір завданих збитків власникам (землекористувачам) земельних ділянок сільськогосподарського призначення, в тому числі з урахуванням фактично понесених витрат на приведення земельних ділянок у придатний для використання стан, визначається відповідно до Порядку визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України ще у квітні 1993 р. [17]. Слід акцентувати, що в оцінку вартості збитків враховуються витрати на очищення ґрунтів та ліквідацію засмічення. Якщо засмічення ґрунтів можна позбутися фізичним прибиранням земель, то їх очищення може відбуватися за допомогою використання властивостей природи та впровадження природоорієнтованих рішень. А згідно методики визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії рф, витрати власників землі та землекористувачів на рекультивацію земель, які були порушені внаслідок бойових дій, будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій для облаштування державного кордону, визначаються на підставі кошторисної вартості запроектованих робіт відповідних

реалізованих робочих проектів землеустрою щодо рекультивації порушених земель [18].

Висновки. Екологізація аграрного сектору та державна політика повинні бути спрямовані на вирішення природоохоронних проблем, що справляють першочерговий вплив на процес сталого економічного розвитку. Одним із головних і найскладніших завдань у цьому напрямі є відновлення сільськогосподарських земель після ведення бойових дій та перехід аграрних підприємств на шлях еколого-безпечного розвитку.

Для відтворення екологічної ситуації стратегія системи сільськогосподарського природокористування має передбачати: формування високопродуктивних, екологічно стійких агроландшафтів; гармонійне поєднання механізму дії економічних законів (і законів природи в межах територій з урахуванням чинників навантаження на сільськогосподарські угіддя, біологічні ресурси та ландшафти; розроблення природоохоронних заходів на основі вимог міжнародного законодавства. Ті методики оцінки землі, що складаються на показниках багаторічної врожайності вирощування культур без врахування детального агрохімічного та екологічного стану не забезпечать об'єктивної оцінки земель, так як вони не враховують показники екологічної якості ґрунтів, які впливають на зниження кількості та якості врожаїв, зміни якісного стану тощо. Неврахування цієї складової при оцінці землі спонукає вкладати додаткові ресурси у вирощування на забруднених землях неякісної та навіть небезпечної продукції, тобто завищує реальну оцінку та сприяє поширенню впливу забруднення як в самому агропромисловому секторі, так і за його межами. Це обумовлює підвищення ступеня обґрунтованості врахування екологічної якості ґрунтів в економічній оцінці сільськогосподарських земель.

Надання відповідної уваги організації обліку, формуванню облікової політики підприємства, а саме її методичній та технічній складовій, в частині земельних ресурсів із систематизацією їх елементів, обумовлює наявність

повного та достовірного інформаційного масиву даних для прийняття своєчасних управлінських рішень в умовах сьогодення.

Необхідність застосування в аграрній сфері економіки екологічного аудиту є на сьогодні одним із першочергових завдань. Це здійснюється з метою мінімізації негативного впливу на земельні ресурси, як засіб виробництва. При проведенні аудиторських процедур пов'язаних з перевіркою земельних ресурсів аграрних підприємств слід брати до уваги взаємозалежність їх економічної ефективності та екологічної складової землекористування.

Не менш значущим викликом для аграріїв на сьогодні є проблема визначення суми збитків та втрат пов'язаних із завданою шкодою земельним ресурсам під час ведення бойових дій і наявність всіх доказів для їх належного відшкодування. Рішення цих питань напрацьовується державою шляхом розробки і прийняття відповідних законодавчих актів та єдиного концептуального підходу, а також уніфікації методології визначення збитків, фіксації та зберігання інформації і доказів.

Список використаних джерел:

1. Costantino F., Di Gravio G., Tronci M. Environmental audit improvements in industrial systems through FRAM. *IFAC-Papers OnLine*. 2018. Vol. 51(11). P. 1155-1161
2. King S., Vardon M., Grantham H.S., Eigenraam M., Ferrier S.; Juhn D., Larsen T.; Brown C.; Turner K. Linking biodiversity into national economic accounting. *Environmenta. Science & Policy*. 2021. Vol. 116. P. 20-29.
3. Nguyen T.D. Factors Influencing Environmental Accounting Information Disclosure of Listed Enterprises on Vietnamese Stock Markets. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 2020, 7(11). P. 877–883.
4. Earnhart D., Leonard J. M. Environmental audits and signaling: The role of firm organizational structure. *Resource and Energy Economics*. 2016. Vol. 44. P. 1-22.
5. Mary Evans & Lirong Liu & Sarah Stafford. Do environmental audits improve long-term compliance? Evidence from manufacturing facilities in Michigan. *Journal of Regulatory Economics*. 2011. Vol. 40(3). P. 279-302.
6. Замула І. В. Бухгалтерський облік екологічної діяльності у забезпеченні стійкого розвитку економіки: монографія. Житомир : ЖДТУ, 2010. 440 с.
7. Голуб Н. О. Документальне забезпечення обліку витрат на поліпшення земель сільськогосподарського призначення. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 3. С. 52-56.
8. Нечипорук Н. В. Актуальні питання бухгалтерського обліку земельних ресурсів. *Агроекономіка*. 2018. № 10. С. 58-64.
9. Сахно Л. А. Облік і аудит екологічної складової в діяльності агропромислового підприємства. *Молодий вчений*. 2017. № 1.1(41.1). С. 73–76.
10. Сахно Л. А. Екологічний облік і аудит в реформуванні традиційної системи обліку на підприємстві. *Облік і фінанси АПК*. 2009. № 1. С. 89-92. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/ekologichniy-oblik-i-audit-v-reformuvanni-tradiciynoisistemi-obliku-na-pidpriemstvi> (дата звернення: 01.02.2023).
11. Швиданенко Г. О. та ін. Розвиток підприємства на еколого-економічних засадах: монографія. Київ : КНЕУ, 2017. 184 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197268892.pdf> (дата звернення 01.02.2023).
12. Feodal.Land. URL: <https://feodal.online/#feodal.land> (дата звернення: 01.02.2023).
13. Агробізнес України під час війни - інфографічний довідник 2021–2022. URL: <https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2022/> (дата звернення: 01.02.2023)

14. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення 01.02.2023).
15. Закон України «Про екологічний аудит» від 24.06.2004 № 1862-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1862-15#Text> (дата звернення 01.02.2023).
16. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20.03.2022 № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.02.2023).
17. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам» від 19.04.1993 № 284. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-93-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.02.2023).
18. Наказ «Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 18.05.2022 №295. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-22#Text> (дата звернення 01.02.2023).
19. Як і хто повинен оцінити пошкодження внаслідок війни URL: <https://agroportal.ua/blogs/yak-i-hto-povinen-ociniti-poshkozheniya-vnaslidok-viyni?prevw=2314364973> (дата звернення 01.02.2023).

References:

1. Costantino F., Di Gravio G., Tronci M. (2018). Environmental audit improvements in industrial systems through FRAM. *IFAC-Papers OnLine*, 51(11), 1155-1161.
2. King S., Vardon M., Grantham H.S., Eigenraam M., Ferrier S.; Juhn D., Larsen T.; Brown C.; Turner K. (2021). Linking biodiversity into national economic accounting. *Environmenta. Science & Policy*, 116, 20-29.
3. Nguyen T. D. (2020). Factors Influencing Environmental Accounting Information Disclosure of Listed Enterprises on Vietnamese Stock Markets. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(11), 877-883.
4. Earnhart D., Leonard J. M. (2016) Environmental audits and signaling: The role of firm organizational structure. *Resource and Energy Economics*, 44, 1-22.
5. Mary Evans & Lirong Liu & Sarah Stafford. (2011). Do environmental audits improve long-term compliance? Evidence from manufacturing facilities in Michigan. *Journal of Regulatory Economics*, 40(3), 279-302.
6. Zamula I. V. (2010). Buhgalters'kij oblik ekologichnoï dijāl'nosti u zabezpechenni stijkogo rozvitku ekonomiki: monohrafiia [Accounting of environmental activities in ensuring sustainable development of the economy: a monograph]. Zhitomir: ZhDTU [in Ukrainian].
7. Golub N. O. (2013). Dokumental'ne zabezpechennja obliku vitrat na polipshennja zemel' sil'skogospodars'kogo priznachennja [Documentary provision of accounting for the costs of improving agricultural land]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky). Collection of scientific works of Tavriya State Agrotechnological University (economic sciences)*, 3, 52-56 [in Ukrainian].
8. Nechiporuk N. V. (2018). Aktual'ni pitannja buhgalters'kogo obliku zemel'nih resursiv. [Actual issues of accounting of land resources]. *Agrosvit*, 10, 58-64 [in Ukrainian].
9. Sahno L. A. (2017). Oblik i audit ekologichnoï skladovoi v dijāl'nosti agropromislovogo pidpriemstva. [Accounting and auditing of the ecological component in the activity of an agro-industrial enterprise.] *Molodij vchenij. Young scientist*, 1.1(41.1), 73-76 [in Ukrainian].
10. Sahno L. A. (2009). Ekologichnij oblik i audit v reformuvanni tradicijnoi sistemi obliku na pidpriemstvi. [Environmental accounting and auditing in reforming the traditional accounting system at the enterprise]. *Oblik i finansi APK*, 1, 89-92. Retrieved from: <http://magazine.faaf.org.ua/ekologichnij-oblik-i-audit-v-reformuvanni-tradicijnoisistemi-obliku-na-pidpriemstvi.html> [in Ukrainian].
11. Shvidanenko G. O. [et al.]. (2017) Rozvitok pidpriemstva na ekologo-ekonomichnih zasadah: monografija. Kyiv: KNEU. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/197268892.pdf> [in Ukrainian].
12. Feodal.Land. Retrieved from: <https://feodal.online/#feodal.land> [in Ukrainian].
13. Agrobiznes Ukraïni pid chas vijni - infografichnij dovidnik 2021-2022. [Agribusiness of Ukraine during the war - infographic guide 2021-2022]. Retrieved from: <https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2022/> [in Ukrainian].
14. Zakon Ukraïni «Pro ocinku vplivu na dovkillja» vid 23.05.2017 № 2059-VIII. [Law of Ukraine "On Environmental Impact Assessment" dated May 23, 2017 No. 2059-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> [in Ukrainian].
15. Zakon Ukraïni «Pro ekologichnij audit» vid 24.06.2004 № 1862-IV. [Law of Ukraine "On Environmental Audit" dated June 24, 2004 No. 1862-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1862-15#Text> [in Ukrainian].
16. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïni «Pro zatverdzhennja Porjadku viznachennja shkodi ta zbitkiv, zavdanih Ukraïni vnaslidok zbrojnoï agresii Rosijs'koï Federacii» vid 20.03.2022 № 326. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Procedure for determining damage and losses caused to Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation" dated March 20, 2022 No. 326]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

17. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïni «Pro Porjadok viznachennja ta vidshkoduвання zbitkiv vlasnikam zemli ta zemlekoristuvacham» vid 19.04.1993 № 284. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the Procedure for determining and compensating for damages to land owners and land users" dated April 19, 1993 No. 284]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-93-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

18. Nakaz «Pro zatverdzhennja Metodiki viznachennja shkodi ta zbitkiv zavdanih zemel'nomu fondu Ukraïni vnaslidok zbrojnoï agresii Rosijs'koï Federacii» vid 18.05.2022 №295. [Order "On Approval of the Methodology for Determining Damage and Losses Caused to the Land Fund of Ukraine as a Result of the Armed Aggression of the Russian Federation" dated May 18, 2022 No. 295]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-22#Text> [in Ukrainian].

19. Jak i hto povinen ociniti poshkodzhennja vnaslidok vijni. [How and who should assess war damage]. Retrieved from: <https://agroportal.ua/blogs/yak-i-hto-povinen-ociniti-poshkodzhennya-vnaslidok-vijni?prevw=2314364973> [in Ukrainian].